

สถานภาพองค์ความรู้ด้านการสื่อสาร
สถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้กับ 10 ปี ไฟใต้
Review of Current Knowledge on
Communication of the Unrest
in Southern Border Provinces
within a Decade

ฟารีดา เจอะเฮาะ¹
Fareeda Jehoh¹

¹ อ.ดร., สาขาวิชานิติศาสตร์ สำนักวิชาสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ นครศรีธรรมราช 80160

¹ Ph.D, Department of Communication Arts, School of Informatics, Walailak University, Nakhonsithammarat, 80160

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสารจากงานวิจัยในรูปแบบวิทยานิพนธ์และรายงานการวิจัยในสาขาวิทยาศาสตร์ วารสารศาสตร์ สื่อสารมวลชน และสาขาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร และกำหนดประเด็นปัญหาการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ ตีพิมพ์ตั้งแต่ปี 2547-2556 ซึ่งเป็นช่วงเวลาของการเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบ 1 ทศวรรษหรือ 10 ปีไฟใต้ ผลการศึกษาพบว่า งานวิจัยด้านการสื่อสารสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่ปี 2547-2556 มีจำนวนทั้งสิ้น 43 เรื่อง แบ่งเป็นวิทยานิพนธ์ จำนวน 23 เรื่อง และรายงานวิจัย จำนวน 20 เรื่อง สถาบันที่ผลิตผลงานวิจัยประเภทวิทยานิพนธ์มากที่สุด คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ส่วนสถาบันที่ผลิตผลงานวิจัยประเภทรายงานวิจัยมากที่สุด คือ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี แนวทางการศึกษาวิจัยโดยภาพรวมมุ่งเน้นการศึกษาสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านสื่อหนังสือพิมพ์ โดยใช้วิธีการตีความและวิเคราะห์เนื้อหาสารภายใต้กรอบคิดทางทฤษฎีแบบปฏิฐานนิยม แนวคิดทฤษฎีที่ถูกหยิบยักเป็นแนวทางการศึกษามากที่สุด คือ การกำหนดวาระข่าวสาร นอกจากนี้พบว่า จุดพลิกผันของเหตุการณ์ความไม่สงบเป็นเงื่อนไขในการผลิตองค์ความรู้ด้านการสื่อสารสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นผลมาจากการจัดการหรือการสร้างความเป็นจริงเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ของสื่อใน 2 ประเด็นหลัก ได้แก่ ความรุนแรง/ความขัดแย้งและสันติภาพ

คำสำคัญ: สถานภาพองค์ความรู้ สถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ การสื่อสาร

Abstract

The research is based on document analysis of theses and research reports in communication arts, journalism, mass communication, and relevant fields with the research problems formulated on the unrest in southern border provinces published between 2004-2013 or within a decade. The results reveal that, a total of 43 theses and research reports are undertaken from 2004 to 2013, accounting for 23 and 20 respectively. Chulalongkorn University and Thammasat University conduct the most number of the former while Prince of Songkla University Pattani Campus carries out most of latter studies. As a whole, the studies focus on interpreting and analyzing the unrest situation in southern border provinces appeared in newspaper with positivism theory, and the most widely used approach is agenda setting. It is also found that the turning point of the incident brings about the art of communication caused by a construction of reality regarding the unrest with two main issues consisting of violence and conflict, and peace.

Keyword: The State of the Art, the Unrest in Southern Border Provinces, Communication

บทนำ

การสื่อสารเป็นศาสตร์หนึ่งที่มีการพัฒนา “การวิจัย” เจริญก้าวหน้าอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน เช่นเดียวกับศาสตร์ในสาขาวิชาอื่น ๆ ทำให้เกิดการสร้างสรรค์และทำหายองค์ความรู้ใหม่อยู่ตลอดเวลา ซึ่งวิวัฒนาการของการวิจัยการสื่อสารนั้นเกิดขึ้นมาควบคู่กับวิวัฒนาการของแบบจำลองและทฤษฎีทางการสื่อสาร (Communication Theory) โดยเฉพาะภายหลังการเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 มีการแยกทฤษฎีทางสังคม จิตวิทยา และภาษามาเป็นศาสตร์ใหม่ในตัวของมันเองที่เรียกว่า “การสื่อสารมวลชน” โดยมุ่งสู่การวิจัยผลของสื่อมวลชนที่มีต่อการเมือง สังคม และวัฒนธรรม ในขณะที่ในฟากฝั่งวิชาการนิเทศศาสตร์เพิ่งเริ่มสถาปนาเป็นหลักสูตรการศึกษาในระดับปริญญาตรีขึ้นที่สหรัฐอเมริกาเมื่อต้นศตวรรษที่ 20 ก่อนขยายไปเจริญเติบโตที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อังกฤษ และออสเตรเลีย

สำหรับการวิจัยด้านการสื่อสาร/นิเทศศาสตร์ในประเทศไทยเติบโตขึ้นอย่างชัดเจนหลังจากที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีการเปิดสอนหลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชานิเทศศาสตร์พัฒนาการในปี 2521 ต่อมาในปี 2525 คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้เปิดสอนหลักสูตรวารสารศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาสื่อสารมวลชน [1] ทำให้มีการผลิตงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ทางการสื่อสารเรื่อยมา กระทั่งขยายออกไปสู่สถาบันการศึกษาทั้งของรัฐและเอกชนอีกหลายแห่งที่ทยอยเปิดสอนระดับมหาบัณฑิต และดุษฎีบัณฑิตในสาขาด้านการสื่อสาร อาทิ สื่อสารการเมือง การสื่อสารนวัตกรรม การบริหารสื่อมวลชน เป็นต้น ทำให้มีงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์ด้านการสื่อสารมากขึ้น ขณะเดียวกันสถาบันการศึกษาหรือหน่วยต่าง ๆ มีการส่งเสริมให้อาจารย์ในระดับมหาวิทยาลัยทำงานวิจัย

สำหรับงานวิจัยที่ศึกษาปรากฏการณ์ทางการสื่อสาร โดยเฉพาะสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นมาราวศตวรรษ ทว่าความสนใจที่จะศึกษาวิจัยประเด็นดังกล่าวอย่างจริงจังในทางวิชาการเกิดขึ้นคล้อยหลังจากนั้นกว่าครึ่งศตวรรษ เมื่อนายหะยีสุหลง อับดุลกาเดร์ ประธานกรรมการอิสลามจังหวัดปัตตานี เมื่อปี 2490 นำเสนอข้อเรียกร้อง 7 ข้อให้ความเป็นธรรมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวมุสลิมในพื้นที่ ต่อรัฐบาลในสมัยพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ที่กระทั่งได้เกิดการรัฐประหารขึ้นเมื่อปลายปีเดียวกันและมีการเปลี่ยนหัวรัฐบาล โดยจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีคนใหม่ซึ่งมีอุดมการณ์ทางการเมืองแตกต่างจากหัวอำนาจเดิม ทำให้ข้อเรียกร้องทั้ง 7 ข้อ ของหะยีสุหลงถูกเพ่งเล็งว่าเป็นกบฏกระด้างกระเดื่องต่อความมั่นคงของราชอาณาจักร จนในที่สุดถูกจำคุก

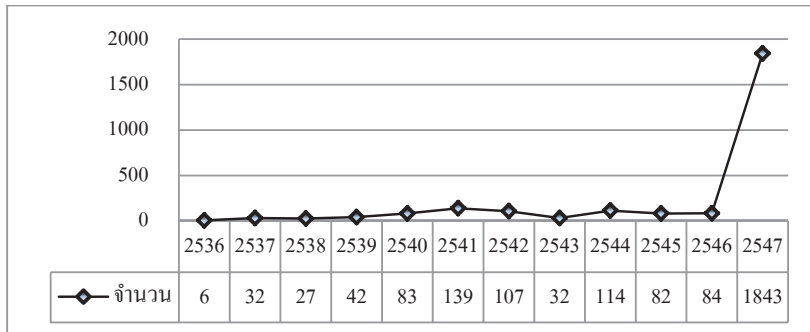
ในข้อหาปลุกระดมและการกบฏเพื่อแบ่งแยกดินแดน เมื่อพ้นโทษก็ยังถูกคุกคามจากอำนาจรัฐกระทั่งหายตัวไปเมื่อปี 2498 [2] เหตุการณ์ดังกล่าวนับเป็นชนวนความขัดแย้งครั้งสำคัญที่เกิดจากอำนาจรัฐ และเป็นปฐมเหตุของสถานการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่นักวิชาการให้ความสนใจ

รัชณี กัลยาณคณาวุฒิ (2533) สำรวจเอกสารการวิจัยเกี่ยวกับปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ระหว่างปี 2521-2532 พบว่า งานวิจัยเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีจำนวน 97 เรื่อง โดยงานวิจัยส่วนใหญ่ศึกษาสภาพปัญหาของกลุ่มคนมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ขณะที่งานวิจัยที่ศึกษาสภาพปัญหาของกลุ่มคนพื้นับถือศาสนาพุทธในพื้นที่เดียวกันแทบไม่มีปรากฏในช่วงเวลานั้น ต่อมาในปี 2535 ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ทำการสำรวจเอกสารการวิจัยเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ ระหว่างปี 2523-2532 ประกอบด้วยวิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาเอก จำนวน 6 เล่ม งานวิจัยที่ตีพิมพ์ 4 เรื่อง บทความวิชาการและบทวิจารณ์ จำนวน 23 เรื่อง และได้เขียนเป็นบทความออกมาชิ้นหนึ่งเรื่อง “Pattani in the 1980s: Academic Literature Politics Stories” กระทั่ง ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้ต่อยอดการทบทวนวรรณกรรมระหว่างปี 2534-2543 (10 ปี) โดยนำเสนอในผลงานวิจัยเรื่อง “ความรุนแรงกับการจัดการ ‘ความจริง’ ปัตตานี ในรอบกึ่งศตวรรษ” [3] นำเสนอในมิติรัฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์

ก่อนปี 2547 แพร ศิริศักดิ์คำเกิง [2] ทบทวนวรรณกรรม “ความรู้เรื่องจังหวัดชายแดนภาคใต้ของสังคมไทยตั้งแต่ปี 2521-2546 (26 ปี) พบว่า องค์ความรู้ดังกล่าวอยู่ในแวดวงความสนใจของนักวิชาการใน 2 สาขาหลัก ๆ ได้แก่ ด้านการศึกษา จำนวน 92 เรื่อง และด้านการเมืองการปกครอง และสังคมและวัฒนธรรม จำนวน 245 เรื่อง เป็นที่น่าสังเกตว่าจากจำนวนงานวิจัยที่แพร่ศึกษามากกว่า 300 เรื่องในช่วงเวลา 26 ปี ไม่พบหลักฐานหรืองานวิจัยด้านสื่อสารมวลชน/นิเทศศาสตร์หรือสาขาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องที่ศึกษาประเด็นเกี่ยวกับสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ กระทั่งปี 2552 [4] แพร ทบทวนวรรณกรรมอีกครั้ง โดยเลือกศึกษางานวิจัยตั้งแต่ปี 2543-2550 หรือช่วงระยะเวลา 7 ปี พบว่า โดยภายหลังเกิดสถานการณ์ความไม่สงบปริมาณงานวิจัยที่เติบโตอย่างเด่นชัดและเติบโตอย่างก้าวกระโดดก็คืองานวิจัยด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม และแพร่สำรวจพบงานวิจัยด้านการสื่อสาร/นิเทศศาสตร์ในช่วงนี้

สถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ นับเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่สื่อและนักวิชาการให้ความสำคัญมาโดยตลอด ปรากฏการณ์ดังกล่าวปะทุขึ้นอีกครั้งภายหลังการเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบขึ้นในปี 2547 สถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ กลายเป็นวาระแห่งชาติที่หลายภาคส่วนในสังคมไทยให้ความสนใจ แต่หากนับย้อนอดีต

กลับไปเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ถูกปกคลุมด้วยปัญหาสถานการณ์/เหตุการณ์ความไม่สงบยืดเยื้อยาวนานนับศตวรรษ และเป็นที่รับรู้กันในสังคมว่าความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยเป็นปัญหาด้านความขัดแย้งและความไม่เข้าใจกันที่มีมายาวนาน แม้ไม่ได้เป็นเรื่องใหม่สำหรับสังคมไทย แต่อาจกล่าวได้ว่าสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีจังหวะการเปลี่ยนแปลง (Shifting) ครั้งสำคัญในปี 2547

ภาพที่ 1 การขยายตัวของเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่ปี 2536-2547 ที่มา: [5]

จากภาพ 1 การขยายตัวของเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เพิ่มสูงขึ้นเป็นประวัติการณ์ในปี 2547 เป็นปีแห่งภาพความรุนแรงของสถานการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เป็นชนวนความขัดแย้งที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน โดยมีจำนวนมากกว่าปี 2536-2546 หรือ 11 ปีรวมกัน (748 เหตุการณ์) มากกว่า 2.5 เท่า [6] ผู้คน สื่อมวลชน นักวิชาการ และหน่วยงานต่าง ๆ ให้ความสนใจต่อพื้นที่ “พิเศษ” แห่งนี้ โดยเริ่มต้นตัวต่อปัญหาและพยายามแสวงหาความเข้าใจต่อเรื่องราวหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ กระทั่งประเด็นเกี่ยวกับสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ถูกหยิบยกนำมาเป็น “ปัญหา” ในการศึกษาและผลิตงานวิจัยด้านการสื่อสาร ช่วงเวลา 1 ทศวรรษจึงเป็นช่วงเวลาสำคัญสำหรับแวดวงวิชาการที่จะทบทวนองค์ความรู้จากการศึกษาวิจัยปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่พิเศษแห่งนี้

นับจากปี 2547 จนถึงปัจจุบัน (ปี 2560) จังหวัดชายแดนภาคใต้ยังถูกปกคลุมไปด้วยสถานการณ์ความไม่สงบอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น หากจะทำความเข้าใจประเด็น/

ปัญหาหรือสถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่แห่งนี้จำเป็นต้องพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างโลกวิชาการซึ่งก็คืองานวิจัยทางการสื่อสารกับโลกความเป็นจริงของสถานการณ์ที่สะท้อนผ่านสื่อ การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยต้องการศึกษาสถานภาพองค์ความรู้ งานวิจัยด้านสื่อสารของไทยที่ศึกษาประเด็นปัญหาเกี่ยวกับสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ในรอบหนึ่งทศวรรษหรือ 10 ปีไฟใต้ (ปี 2547-2556) ซึ่งจะเป็นคุณูปการต่อวงการวิชาการ ต่อแวดวงสื่อสารมวลชน และต่อผู้คนในพื้นที่ที่จะพบทวนบทบาทของตนเองในช่วงหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมาซึ่งจะเป็นฐานข้อมูลนำไปสู่การแสวงหาแนวทางขับเคลื่อนสันติภาพในพื้นที่ อีกทั้งยังเป็นภาพสะท้อนการเติบโตของงานวิจัยที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนางานวิจัยด้านการสื่อสารต่อไป

คำถามนำวิจัย

สถานภาพองค์ความรู้ด้านการสื่อสารสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยในช่วงปี 2547 ถึงปี 2556 เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาสถานภาพองค์ความรู้งานวิจัยทางการสื่อสารที่ศึกษาประเด็นปัญหาเกี่ยวข้องกับสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่ปี 2547-2556

นิยามศัพท์

งานวิจัยด้านการสื่อสาร หมายถึง วิทยานิพนธ์ และรายงานการวิจัยด้านการสื่อสาร โดยเกี่ยวข้องกับสาขานิติศาสตร์ วารสารศาสตร์ สื่อสารมวลชน และสาขาอื่น ๆ ที่ศึกษาสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่อาศัยสื่อสารมวลชนเป็นเครื่องมือหรือเป็นปัญหาในการศึกษาวิจัย

ขอบเขตและข้อจำกัดการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษางานวิจัยที่เผยแพร่หรือตีพิมพ์ช่วงปี 2547-2556 โดยจำกัดขอบเขตเฉพาะงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและมีประเด็นหรือปัญหาในการศึกษาเกี่ยวกับสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ ขอบเขตการสำรวจงานวิจัย จำแนกเป็น 2 ประเภท คือ 1) วิทยานิพนธ์ ในระดับปริญญาโทและปริญญาเอกที่จัดทำขึ้นโดยนิสิต/นักศึกษาจากสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย และ 2) รายงานวิจัยที่ตีพิมพ์ในประเทศไทย

ข้อจำกัดของบทความนี้คือการรวบรวมงานวิจัย เนื่องจากรายงานวิจัยบางเล่มอาจปรากฏชื่อเรื่องอยู่ในฐานข้อมูล แต่ไม่ปรากฏเนื้อหาหรือตัวเล่มในห้องสมุดของสถาบันการศึกษา อาจด้วยเหตุผลการไม่สามารถเผยแพร่ได้ ตลอดจนวิทยานิพนธ์ที่ตีพิมพ์ปี 2556 อาจมีบางเรื่องที่ยังไม่ได้จัดเก็บในฐานข้อมูลห้องสมุดของมหาวิทยาลัย จึงมีอุปสรรคในการแสวงหาข้อมูล

ระเบียบวิธีการศึกษา

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เก็บข้อมูลจากงานวิจัยประเภทวิทยานิพนธ์และรายงานวิจัย สาขานิติศาสตร์/วารสารศาสตร์/สื่อสารมวลชน และสาขาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารของสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาของไทย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบบันทึกและลงรหัสข้อมูลโดยแบ่งตามปีที่ตีพิมพ์เผยแพร่ ทดสอบความน่าเชื่อถือของเครื่องมือโดยการทดสอบซ้ำแบบทิ้งระยะเวลาไว้ห้วงหนึ่ง ซึ่งวัดอย่างน้อย 2 ครั้ง แต่ละครั้งห่างกัน 6 เดือน สิ้นสุดการสืบค้นข้อมูลเดือนกรกฎาคม 2558 นำเสนอผลการศึกษาโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic) ด้วยค่าร้อยละ (Percentage) และพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผู้วิจัยใช้วิธีการเข้าถึงข้อมูลผ่านการสืบค้น (Search Engine) กำหนดกรอบการคัดเลือกแหล่งข้อมูลโดยไม่อาศัยความน่าจะเป็นในแบบตามสะดวก (Convenient Sampling) โดยวางแผนเลือกแหล่งข้อมูลที่ตนเห็นว่าเหมาะสมกับวัตถุประสงค์และสะดวกต่อการเข้าถึงข้อมูล จำนวนทั้งสิ้น 9 แหล่ง แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ ได้แก่ 1) กลุ่มฐานข้อมูลห้องสมุดมหาวิทยาลัย จำนวน 6 แหล่ง ประกอบด้วย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) มหาวิทยาลัยนเรศวร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี และ 2) กลุ่มฐานข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 3 แหล่ง ประกอบด้วย โครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (Thai Library Integrated System - ThaiLIS) สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ฐานข้อมูลวิจัยจังหวัดชายแดนภาคใต้ และกูเกิล (Google)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นฐานข้อมูลงานวิจัยด้านการสื่อสารที่ศึกษาประเด็นเกี่ยวกับสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ในรอบหนึ่งทศวรรษ (10 ปีไฟใต้)
2. นักวิจัยมองเห็นช่องว่างและแนวทางการพัฒนางานวิจัยด้านการสื่อสารต่อการศึกษาประเด็นเกี่ยวกับสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้

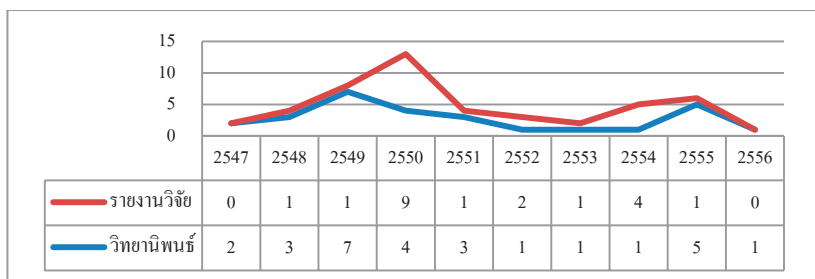
3. สื่อมวลชนปรับกระบวนการทัศนในการทำหน้าที่สื่อบนพื้นที่ขัดแย้งโดยมองเป้าหมายสันติภาพที่ปลายทาง

ผลการศึกษา

ผู้วิจัยจำแนกผลการศึกษางานวิจัยในเชิงสำรวจ ออกเป็น 4 ประเด็น ได้แก่ 1) ประเภทและแหล่งที่มาของงานวิจัย 2) ประเภทของการวิจัย 3) องค์ประกอบของการสื่อสาร และ 4) ประเภทของทฤษฎี

1. ประเภทและแหล่งที่มาของงานวิจัย

งานวิจัยด้านการสื่อสารที่ศึกษาสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วงปี 2547-2556 พบว่า มีจำนวนทั้งสิ้น 43 เรื่อง แบ่งเป็น วิทยานิพนธ์ จำนวน 23 เรื่อง (คิดเป็นร้อยละ 53) ประกอบด้วย วิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาเอก จำนวน 4 เรื่อง และวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท จำนวน 19 เรื่อง และรายงานวิจัย จำนวน 20 เรื่อง (คิดเป็นร้อยละ 47)

ภาพที่ 2 เปรียบเทียบสัดส่วนวิทยานิพนธ์และรายงานวิจัยทางการสื่อสาร ปี 2547-2556

จากภาพที่ 2 สัดส่วนงานวิจัยระหว่างวิทยานิพนธ์และรายงานวิจัยในภาพรวม มีจำนวนใกล้เคียงกัน โดยในแต่ละปีมีงานวิจัยด้านการสื่อสารที่ศึกษาสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่เกิน 5 เรื่อง ยกเว้นปี 2550 มีงานวิจัยจำนวนทั้งสิ้น 11 เรื่อง โดยปัจจัยที่ทำให้สัดส่วนงานวิจัยมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน คือ ทุนอุดหนุนการวิจัย และโอกาสในการเข้าถึงพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับปัจจัยด้านตัวผู้วิจัย หรือสังกัดของผู้วิจัย นอกจากนี้ปี 2547 และปี 2556 ไม่ปรากฏการเผยแพร่รายงานวิจัย

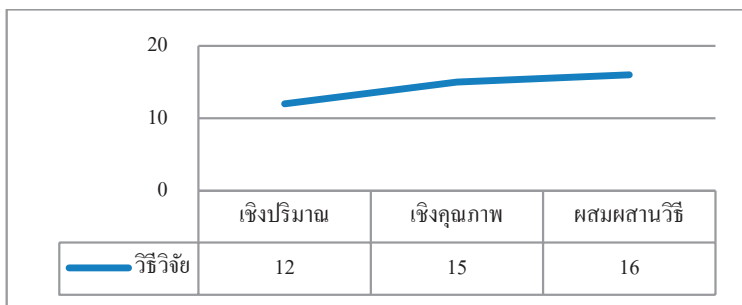
ตารางที่ 1 สถาบันที่ผลิตผลงานวิจัยประเภทวิทยานิพนธ์ และรายงานวิจัย ปี 2547-2556

สถาบัน/หน่วยงาน	ประเภทงานวิจัย		ร้อยละ (ของงานวิจัย)	สาขาวิชา/ คณะ
	วิทยานิพนธ์	รายงานวิจัย		
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	7	1	19	นิเทศศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	7	1	19	วารสารศาสตร์ฯ /และรัฐศาสตร์
สถาบันบัณฑิตพัฒน บริหารศาสตร์ (นิด้า)	1	-	2	พัฒนาสังคม
มหาวิทยาลัยศิลปากร	1	-	2	ศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมาธิราช	1	-	2	นิเทศศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	1	-	2	การสื่อสารศึกษา คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	-	15	36	วิทยาการสื่อสาร
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์	2	-	6	นิเทศศาสตร์ สารสนเทศ
มหาวิทยาลัยเกริก	1	-	2	สื่อสารการเมือง
มหาวิทยาลัยรามคำแหง	1	-	2	สื่อสารพัฒนาการ คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต	1	-	2	นิเทศศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีปทุม	1	-	2	นิเทศศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครศรีธรรมราช	-	1	2	นิเทศศาสตร์
โครงการศึกษาและเฝ้าระวัง สื่อเพื่อสุขภาพของสังคม	-	1	2	-

จากตารางที่ 1 พบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่เป็นรายงานวิจัยจากมหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี และทั้งหมดเป็นงานวิจัยของคณาจารย์ภายใน มหาวิทยาลัย (คณะวิทยาการสื่อสาร) ได้รับทุนอุดหนุนการทำวิจัยภายใต้ชุดโครงการ วิจัยเทคโนโลยีสารสนเทศและนิเทศศาสตร์เพื่อสันติสุขของชาติ และโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งและการมีส่วนร่วมในภาคใต้ของประเทศไทย กอปรกับเป็นมหาวิทยาลัย ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ทำให้สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูล ขณะที่วิทยานิพนธ์สัมพันธ์กับการเปิด หลักสูตรการเรียนการสอนในระดับปริญญาโทและปริญญาเอก จากตารางจะเห็นได้ว่า วิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่มาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงในด้านสื่อสารมวลชนหรือนิเทศศาสตร์มายาวนาน

นอกจากนี้ยังพบว่า งานวิจัยเกือบทั้งหมดอยู่ในสาขาที่เกี่ยวข้องกับ นิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ สื่อสารมวลชนโดยตรง ยกเว้น วิทยานิพนธ์จากสถาบัน บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) ซึ่งเป็นสาขาพัฒนาสังคม โดยศึกษาเรื่อง เจตคติของ สื่อมวลชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีต่อโครงการทักษิณพัฒนา [7] และวิทยานิพนธ์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศึกษาเรื่อง จิตนาการปลายด้ามขวาน: อาน “ภูมิศาสตร์ในจินตนาการผ่านนวนิยายจังหวัดชายแดนภาคใต้ [8]

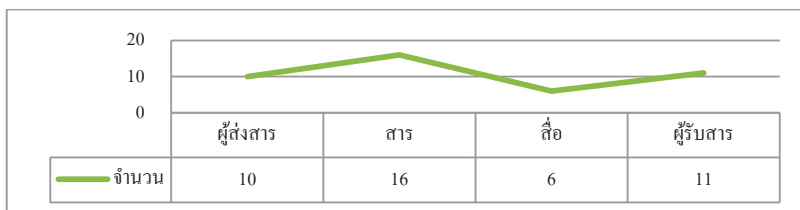
2. ประเภทของการวิจัย

ภาพที่ 3 ประเภทของการวิจัยด้านการสื่อสารที่ศึกษาสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ปี 2547-2556

จากภาพที่ 3 พบว่า ประเภทของการวิจัยมีการศึกษาในสัดส่วนใกล้เคียงกัน โดยงานวิจัยส่วนใหญ่ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods) มีจำนวน 16 เรื่อง (คิดเป็นร้อยละ 37) ส่วนใหญ่เริ่มต้นด้วยการใช้การวิจัยเชิงปริมาณในการแสวงหาความรู้ และจึงตามมาด้วยการใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามร่วมกับการสัมภาษณ์ลักษณะต่าง ๆ รองลงมาคือ ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จำนวน 15 เรื่อง (คิดเป็นร้อยละ 35) ใช้วิธีการเก็บข้อมูล 3 ลักษณะ คือ 1) เก็บข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก 2) การสนทนากลุ่ม ร่วมกับวิธีการสังเกต และ 3) การตีความ/อ่านตัวบท และระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) จำนวน 12 เรื่อง (คิดเป็นร้อยละ 28) ใช้วิธีการเก็บข้อมูล 2 ลักษณะ คือ 1) การสำรวจ (Survey) ประกอบด้วย การศึกษาทัศนคติ การรับรู้ พฤติกรรมของผู้รับสารโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล และ 2) การแจกจ่ายค่า/สารในหนังสือพิมพ์

3. องค์ประกอบของการสื่อสาร

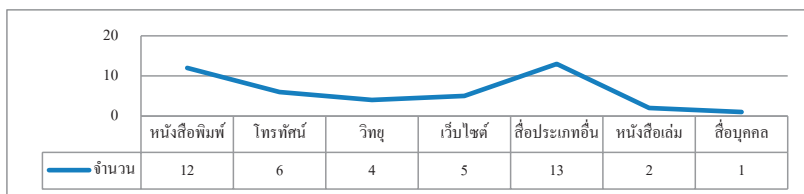

ภาพที่ 4 องค์ประกอบของการสื่อสารที่ใช้ศึกษาสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้

จากภาพที่ 4 พบว่า องค์ประกอบของการสื่อสารที่มีการศึกษามากที่สุด คือ สาร/เนื้อหา จำนวน 16 เรื่อง (คิดเป็นร้อยละ 37) รองลงมา คือ ด้านผู้รับสาร จำนวน 11 เรื่อง (คิดเป็นร้อยละ 26) ด้านผู้ส่งสาร มีจำนวน 10 เรื่อง (คิดเป็นร้อยละ 23) และด้านสื่อ จำนวน 6 เรื่อง (คิดเป็นร้อยละ 14) ตามลำดับ

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบว่า สาร/เนื้อหาที่มีการศึกษามากที่สุด คือ การนำเสนอ “ข่าว” ผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ ส่วนองค์ประกอบด้านผู้รับสารเน้นศึกษากลุ่มคนในพื้นที่ หรือกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ขณะที่งานวิจัยที่ศึกษาผู้รับสารกลุ่มคนนอกพื้นที่พบเฉพาะผู้รับสารในพื้นที่กรุงเทพมหานครเท่านั้น สำหรับองค์ประกอบด้านผู้ส่งสารส่วนใหญ่มุ่งเน้นองค์กรสื่อมากกว่าบุคลากรในสังกัดองค์กรสื่อ ส่วนองค์

ประกอบด้านสื่อเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 96) มุ่งเน้นการสื่อสารในระดับการสื่อสารมวลชน
 ทั้งนี้ งานวิจัยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการศึกษาองค์ประกอบด้านสาร/
 เนื้อหา เนื่องจากมนุษย์รับรู้ความหมายไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อมผ่านภาษา ซึ่งภาษา
 ก็คือสาร/เนื้อหาที่มนุษย์สื่อสารกัน ขณะที่องค์ประกอบด้านสื่อมีงานวิจัยน้อยที่สุด
 ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า เนื่องจากการสื่อสารอาจไม่จำเป็นต้องใช้สื่อ แต่การสื่อสารแทบทุก
 ประเภทมักจะใช้สื่อไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่งเสมอ นักวิจัยจึงอาศัยการศึกษาสื่อมวลชน
 โดยอ้อมหรือศึกษาผลของสื่อมวลชนที่มีต่อชีวิต และสังคมทั้งบริบทการเมือง สังคม
 วัฒนธรรม และเทคโนโลยี

ภาพที่ 5 ประเภทสื่อที่ใช้ในการศึกษาสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้

จากภาพที่ 5 ประเภทสื่อที่นักวิจัยเลือกศึกษามากที่สุด คือ สื่อมวลชนประเภทอื่น ๆ
 (ไม่เฉพาะเจาะจงสื่อประเภทใดประเภทหนึ่ง) จำนวน 13 เรื่อง (คิดเป็นร้อยละ 30)
 รองลงมา คือ สื่อหนังสือพิมพ์ จำนวน 12 เรื่อง (คิดเป็นร้อยละ 28) สื่อโทรทัศน์
 จำนวน 6 เรื่อง (คิดเป็นร้อยละ 14) สื่อเว็บไซต์ จำนวน 5 เรื่อง (คิดเป็นร้อยละ 12)
 และสื่อวิทยุ จำนวน 4 เรื่อง (คิดเป็นร้อยละ 9) ทั้งนี้ ประเภทของสื่อที่เลือกศึกษาสัมพันธ์
 กับระเบียบวิธีการวิจัย กล่าวคือ งานวิจัยที่ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณส่วนใหญ่เป็นการ
 ศึกษาสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านสื่อหนังสือพิมพ์และสื่อมวลชนประเภทอื่น
 ขณะที่งานวิจัยที่ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพมักเป็นศึกษาผ่านสื่อโทรทัศน์ สื่ออินเทอร์เน็ต
 สื่อวิทยุ สื่อบุคคล และสื่อหนังสือเล่ม นอกจากนี้พบว่า งานวิจัยบางชิ้นศึกษาสื่อมวลชน
 ในฐานะเครื่องมือของการสื่อสาร เช่น จินตนาการปลายด้ามขวาน: อ่าน “ภูมิศาสตร์ใน
 จินตนาการผ่านนวนิยายจังหวัดชายแดนภาคใต้” [8] การสื่อสารการเมืองผ่านหนังสือเล่ม
 ว่าด้วยปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้: กรณีศึกษาในห้วงเวลาปี 2547-2553 [9]

4. ประเภทของทฤษฎี

ภาพที่ 6 ประเภทของทฤษฎีที่ใช้ศึกษาสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้

จากภาพที่ 6 พบว่า ประเภทของทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาวิจัยมากที่สุด คือ ทฤษฎีแบบปฏิฐานนิยม (Positivism) จำนวน 17 เรื่อง (คิดเป็นร้อยละ 39) รองลงมา คือ ทฤษฎีการประเมินผล (Evaluation Theory) จำนวน 8 เรื่อง (คิดเป็นร้อยละ 19) ทฤษฎีการแปลความหมาย (Hermeneutics) และทฤษฎีการวิพากษ์ (Critical Theory) มีจำนวนเท่ากัน คือจำนวน 6 เรื่อง (คิดเป็นร้อยละ 14) ทฤษฎีปทัสถาน (Normative Theory) จำนวน 4 เรื่อง (คิดเป็นร้อยละ 9) และทฤษฎีเชิงปฏิบัติการ (Practical Theory) จำนวน 2 เรื่อง (คิดเป็นร้อยละ 5) ตามลำดับ

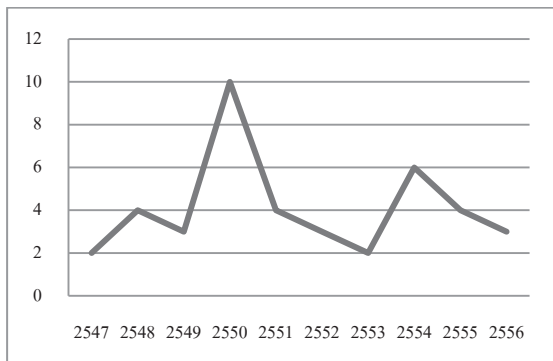
จากผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า ในช่วงเวลา 10 ปี นักวิจัยด้านการสื่อสารส่วนใหญ่เลือกอธิบายสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้โดยอาศัยทฤษฎีแบบปฏิฐานนิยมเป็นหลัก โดยนิยมนำมาใช้ในการตั้งสมมติฐานสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ เช่น การวัดการเปิดรับสื่อ การรับรู้ ทักษะคิด แบบแผนการสื่อสาร เป็นต้น ขณะที่การเลือกใช้ทฤษฎีประเภทอื่น ๆ พบในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน ได้แก่ ทฤษฎีการประเมินผลที่สนใจการทำหน้าที่ของสื่อในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง เช่น การอธิบายสถานการณ์/ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทับซ้อน การนำเสนอข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม การประเมินคุณค่าข่าวในภาวะวิกฤติ แรงกดดันต่อสื่อที่มาจากบริบทต่าง ๆ การรายงานข่าวตามมาตรฐานที่ควรจะเป็น เป็นต้น ส่วนทฤษฎีการแปลความหมายสนใจการกระทำที่ว่าด้วยการสื่อสารและการตีความหมายถ้อยคำและถ้อยความ เช่น การวิเคราะห์ห้วงทหกรรม การสร้างความเป็นจริงต่อเรื่องต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนทฤษฎีการวิพากษ์เป็นทฤษฎีที่มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทางการเมืองโดยมีสื่อเป็นตัวการสำคัญ เช่น อุดมการณ์ ชนชั้น นายทุน เป็นต้น

นอกจากนี้ยังพบว่า แนวคิดทฤษฎีที่ผู้วิจัยนิยมใช้ในการศึกษาสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วย การกำหนดวาระข่าวสาร (Agenda Setting) หน้าที่นิยม/บทบาทหน้าที่สื่อ (Functionalism) ข่าวและคุณค่าข่าว (News and News Value) การรับรู้/ทัศนคติ/พฤติกรรมในการเปิดรับสื่อ การสร้างความเป็นจริง (Construction of Reality) การเล่าเรื่อง (Narrative) สัญลักษณ์วิทยา (Semiology) ภาพตัวแทน (Representation) วาทกรรม (Discourse) อำนาจ (Power) การครองความเป็นเจ้า (Hegemony) อุดมการณ์ (Ideology) การเข้ารหัส-ถอดรหัส (Encoding-Decoding) อัตลักษณ์และความเป็นอื่น (Identity and Others)

สรุปและอภิปรายผล

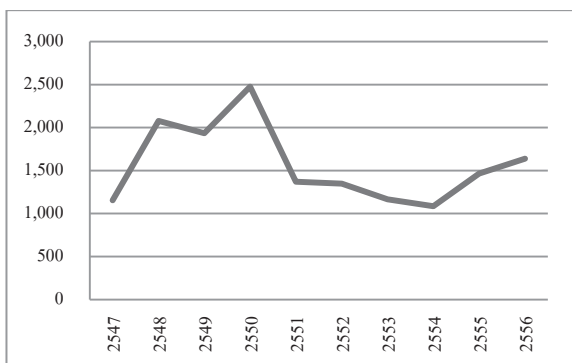
สถานภาพองค์ความรู้ด้านการสื่อสารสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ กับ 10 ปีไฟใต้ (ปี 2547-2556) มีจำนวนทั้งสิ้น 43 เรื่อง โดยงานวิจัยเกือบทั้งหมดมาจากสถาบันการศึกษาทั้งมหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชน นอกจากนี้สถานภาพงานวิจัยประเภทวิทยานิพนธ์ 1 ใน 23 เรื่อง เป็นของนักวิจัยที่เป็นนิสิตต่างชาติจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสถานภาพของรายงานวิจัย 1 ใน 20 เรื่องไม่ใช่ผลงานวิจัยที่มาจากสถาบันการศึกษา แต่เป็นงานวิจัยขององค์กรไม่แสวงหาผลกำไรหรือโครงการสื่อสารมวลชนศึกษาเพื่อสุขภาพของสังคม (Media Monitor)

นับตั้งแต่ปี 2547 ที่ถือเป็นปีแห่งภาพเหตุการณ์ความไม่สงบที่เป็นชนวนความขัดแย้งรุนแรงในรอบหนึ่งทศวรรษ (พ.ศ.2547-2556) และเป็นปีที่แวดวงวิชาการด้านการสื่อสาร/นิเทศศาสตร์/สื่อสารมวลชน/วารสารศาสตร์ตื่นตัวต่อการศึกษารากฐานการก่อตัวของสังคมดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่า เงื่อนไขการผลิตงานวิจัยด้านการสื่อสารสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ในรอบ 10 ปีไฟใต้ แบ่งออกเป็น 2 ประเด็นหลัก คือ 1) ประเด็นความรุนแรง/ความขัดแย้ง และ 2) ประเด็นสันติภาพ คำอธิบายข้างต้นสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ชนิกันต์ ไสยเกื้อ [9] ที่พบว่า ส่วนที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์ต่อความรุนแรงของปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็คือ นโยบายของรัฐบาล

ภาพที่ 7 จำนวนงานวิจัย ปี 2547-2556

ที่มา: รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 8 สถิติการเกิดเหตุทุกประเภทเกี่ยวกับปัญหาความ

ไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปี 2547-2556

ที่มา: [6]

จากภาพที่ 7 และภาพที่ 8 พบว่า นับจากปี 2547-2550 งานวิจัยมีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง เมื่อพิจารณาบริบททางการเมือง พบว่า ปี 2548 สถานการณ์ความรุนแรงเพิ่มสูงขึ้นกว่า 2,000 เหตุการณ์ ภายใต้การบริหารงานของรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร ซึ่งใช้นโยบายตอบโต้แบบรุนแรงต่อปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ และประกาศใช้พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ต่อมาปี 2549-2550

ซึ่งเป็นรอยต่อของรัฐบาลทักษิณกับรัฐบาลสุรยุทธ์ จุลานนท์ ที่ได้รับการแต่งตั้งจาก คณะรัฐประหารและปรับเปลี่ยนนโยบายมาสู่การสมานฉันท์ภายใต้แนวคิดพระราชทาน “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” แต่กลับเป็นช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์มากที่สุด เงื่อนไขในการผลิตงานวิจัยในช่วงเวลานี้งานวิจัยส่วนใหญ่จึงมุ่งศึกษาสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อประเด็นปัญหาความรุนแรง

นอกจากนี้ ยังพบว่า ปีที่มีจำนวนงานวิจัยมากที่สุดกับปีที่มีสถิติการเกิดเหตุมากที่สุดเป็นปีเดียวกัน คือ ปี 2550 โดยในปีดังกล่าวงานวิจัยส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยประเภทรายงานวิจัย จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (วิทยาเขตปัตตานี) ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ภายใต้ชุดโครงการวิจัย เทคโนโลยีสารสนเทศและนิเทศศาสตร์เพื่อสันติสุขของชาติ โดยหัวข้องานวิจัยของโครงการสนใจศึกษาการนำเสนอข่าวสารเกี่ยวกับเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มองมิติของความรุนแรง และผลกระทบที่เกิดจากการนำเสนอข่าวสารโดยคาดหวังต่อบทบาทในการคลี่คลายความขัดแย้งของสถานการณ์

สอดคล้องกับผลการศึกษางานประกอบของการสื่อสารที่มีการศึกษามากที่สุดในรอบ 10 ปี คือ สาร/เนื้อหา (Message/Content) โดยวิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาเอก ทุกชิ้นมุ่งศึกษาองค์ประกอบของการสื่อสารด้านเนื้อหา/สาร และ 3 ใน 4 เรื่องเน้นการศึกษาเนื้อหา/การนำเสนอ “ข่าว” ที่พบว่า ภาพรวมการนำเสนอข่าวความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มักเป็นไปในทิศทางที่แยกขาดจากวิถีชุมชน ความมีชีวิต และความเป็นจริงทางสังคมที่ผูกติดกับศาสนาและวัฒนธรรมจนทำให้จังหวัดชายแดนภาคใต้ถูกมองว่าเป็นพื้นที่แห่งความรุนแรง เต็มไปด้วยผู้ร้าย และโจรแบ่งแยกดินแดน [10] อีกทั้งภาพตัวแทน (Representation) ของคนมุสลิมยังถูกเหมารวมในทางลบ โดยเกี่ยวเนื่องกับการก่อการร้าย การสร้างความไม่สงบ ความเหี้ยมโหด เป็นต้น [11]

ต่อมาปี 2551-2553 เป็นช่วงเวลาภายใต้การบริหารของรัฐบาล 3 รัฐบาล คือ รัฐบาลสมัคร สุนทรเวช รัฐบาลสมชาย วงศ์สวัสดิ์ และรัฐบาลอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ โดยในช่วงเวลาดังกล่าวจำนวนเหตุการณ์ความไม่สงบมีแนวโน้มลดลง และปี 2554 เป็นปีที่เกิดเหตุการณ์น้อยที่สุด ซึ่งเป็นปีที่รัฐบาลอภิสิทธิ์ออกมายอมรับต่อสถานการณ์ความรุนแรงที่ไม่สามารถแก้ไขได้ภายในเวลาอันรวดเร็ว กระทั่งปี 2555 รัฐบาลมีนโยบายใช้แนวทางสันติวิธี เป็นจุดเปลี่ยนผ่านจากความรุนแรง เงื่อนไขในการผลิตงานวิจัยในช่วงเวลาดังกล่าวปรับมาสู่ความสนใจต่อประเด็นสันติภาพมากขึ้น

ทั้งนี้ แนวทางการเข้าสู่ปัญหา (Approach) ปัญหาในการศึกษาองค์ความรู้งานวิจัยด้านการสื่อสารสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้พบว่า วิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาโท และรายงานวิจัยส่วนใหญ่ รวมถึงวิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาเอก 1 ใน 4 เรื่อง เลือกใช้แนวทางภาพสะท้อน (Reflective Approach) ในการเข้าสู่ปัญหา (Approaches) โดยในแง่ของสื่อมวลชนจะเชื่อว่า สื่อกำลังทำหน้าที่เป็นกระจกสะท้อนความหมาย หรือความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคมให้เราได้รับรู้ [12] ตัวอย่างงานวิจัยตามแนวทางนี้ได้แก่ คุณค่าข่าวในภาวะวิกฤตทางสังคม [13] การรายงานข่าวโทรทัศน์เหตุการณ์ ปล้นคลังอาวุธหน่วยทักษิณพัฒนา ระหว่างวันที่ 28 เมษายน – 5 พฤษภาคม 2546 [14] การนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนต่อเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ [15] ผลกระทบของการสื่อสารมวลชน: ทศนคติของประชาชนในเขตสามจังหวัดชายแดนใต้ ต่อการนำเสนอข่าวเหตุการณ์ความไม่สงบ [16] กระบวนการหาข่าวของนักข่าวสังกัด สถานีโทรทัศน์โมเดิร์นไนน์ กรณีเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประเทศไทย [17] เป็นต้น

ส่วนวิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาเอกส่วนใหญ่ และวิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาโทบางเรื่อง เลือกใช้แนวทางการประกอบสร้าง (Constructivism Approach) Edward Soja [20-21] มองว่า การศึกษาตามแนวทางการประกอบสร้าง ปัจจุบันผู้คนไม่ได้อยู่แค่ในโลกความเป็นจริงหรือโลกแห่งจินตนาการอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น หากแต่อยู่ในโลกที่ทั้งความเป็นจริงและจินตนาการผสมผสานกันอยู่ โลกแห่งความจริง (Real) คือ โลกที่เรารับรู้ (Perceive) ขณะที่โลกแห่งจินตนาการ (Imagined) คือ โลกที่เราคิดนิยามขึ้น (Conceive) แต่โลกที่เป็นความจริงและจินตนาการมาผสมกัน (Real-and-Imagined) นั้นต่างหากที่เป็นโลกที่เราอยู่ (Live) ตัวอย่างงานวิจัยในแนวทางนี้ได้แก่ การวิเคราะห์เนื้อหาและวาทกรรมข่าวเหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของหนังสือพิมพ์ส่วนกลางและหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น [18] การสื่อสารการเมืองผ่านหนังสือเล่มว่าด้วยปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้: กรณีศึกษาในห้วงเวลา ปี พ.ศ. 2547-2553 [9] และ การวางกรอบเนื้อหาข่าวของสื่อเกี่ยวกับความรุนแรงจากความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ [19] การสร้างความเป็นเรื่องแบ่งแยกดินแดนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในหนังสือพิมพ์ [22] การถอดรหัสของผู้รับสารต่อการเสนอข่าวของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรณีกรือเซะและตากใบ [23] เป็นต้น

จากคำอธิบายของ Soja สะท้อนอิทธิพลของสื่อสารมวลชน กล่าวคือ ถ้าหากสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ (หรือโลกแห่งความจริง) ผสมผสานไว้ด้วยกระบวนการทางวัฒนธรรมที่สื่อมวลชนต่างผลิตความหมายออกมา (อย่างหลากหลาย)

และหากสื่อสารมวลชน (หรือโลกแห่งจินตนาการ/โลกแห่งความหมาย) สร้างความเป็นจริงเหล่านั้นเข้าไว้ด้วยเช่นกันแล้ว อิทธิพลของสื่อ (โลกที่เราเป็นอยู่) ซึ่งหมายถึง การเปิดรับ/การตีความสารจากสื่อก็คือกระบวนการผสมผสาน (Hybridization) ความหมายเหล่านั้นเอาไว้อย่างซับซ้อน ดังนั้น ท่ามกลางโลกที่เต็มไปด้วยความหมายทางสังคมที่มีสื่อเป็นผู้ประกอบสร้าง ความรู้ส่วนใหญ่ของพวกเราจึงมาจากสื่อมวลชน (Mass Mediated Experiences) [24]

แนวทางการเข้าสู่ปัญหาทั้ง 2 ทิศนะข้างต้น ในแง่ของการทำหน้าที่ กาญจนา แก้วเทพ [25] มองว่า สื่อมวลชนทำหน้าที่เป็นกระจกสะท้อนโลกแห่งความเป็นจริง อาจไม่เพียงพอในปัจจุบัน แต่การทำหน้าที่ในการสร้างสรรค์ความเป็นจริงให้เกิดขึ้นมาในสังคมเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญสำหรับสื่อมวลชนเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ การสื่อสารสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้สามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างกับสิ่งที่สื่อมวลชนนำเสนอหรือที่เรียกว่า ผลผลิตทางวัฒนธรรมกับโครงสร้างสังคมพบว่า มีลักษณะ 2 ด้าน โดยด้านหนึ่ง งานวิจัยในฐานะผลผลิตทางวัฒนธรรมจึงเป็นตัวสะท้อนโครงสร้างสังคมได้บางส่วน กล่าวคือ ผลการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นแบบไหน สื่อก็นำเสนอเป็นแบบนั้น และในอีกด้านหนึ่ง ผลผลิตทางวัฒนธรรมที่สะท้อนผ่านวิจัยก็เป็นตัววางรูปแบบและสร้างสรรค์ (Shape and Constitute) โครงสร้างสังคมเช่นกัน [26] ไม่ว่าจะเป็นเงื่อนไขความรุนแรง/ความขัดแย้ง หรือเงื่อนไขสันติภาพ

นอกจากนี้ ผลการวิจัยประเภทสื่อที่ใช้ในการศึกษาสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่พบการศึกษาผ่านสื่อภาพยนตร์ ผู้วิจัยวิเคราะห์ออกเป็น 2 เหตุผล โดยเหตุผลแรกมองว่า งานวิจัยเกือบทุกชิ้นมุ่งศึกษาเนื้อหา/สารประเภทเรื่องจริง (Factual/Non-Fiction) โดยเฉพาะ “ข่าว” ขณะที่เรื่องแต่ง (Fiction) พบงานวิจัยเพียง 1 เรื่อง โดยมุ่งศึกษานวนิยายจังหวัดชายแดนภาคใต้ [8] ส่วนภาพยนตร์ที่มีเค้าโครงเรื่องเกี่ยวกับสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังไม่ถูกหยิบยกเป็นเครื่องมือในการศึกษาวิจัยแต่อย่างใด เช่น สันติ (ภาพ), กะลา, ละติจูดที่ 6 โท เป็นต้น

ผลการวิจัยประเภทของสื่อที่ใช้ในการศึกษา และประเภทของทฤษฎีได้แบ่งความสำคัญของงานวิจัยด้านการสื่อสารออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ 1) งานวิจัยที่มุ่งศึกษาผล/อิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีต่อบริบทต่าง ๆ หรือปรากฏการณ์สังคม และความพึงพอใจของการสื่อสาร และ 2) งานวิจัยที่อาศัยสื่อมวลชนเป็นเครื่องมือในการศึกษา หรืองานวิจัยที่ศึกษาสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ ซึ่งทั้ง 2 ลักษณะมีสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน

เมื่อพิจารณาการเลือกใช้ทฤษฎีการสื่อสารสะท้อนให้เห็นว่า งานวิจัยมุ่งการอธิบายการสื่อสารใน 3 ด้านหลัก ได้แก่ 1) ความหมาย 2) ผล อิทธิพล และ 3) บทบาทหน้าที่ ส่วนการอธิบายการสื่อสารในด้านอื่น ๆ พบงานวิจัยอย่างประปราย ประกอบด้วยวิธีการ กระบวนการ หลักการ องค์ประกอบ การใช้ ปรัชญาการณที่เกี่ยวกับการสื่อสาร สภาพปัญหา แนวคิดของศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการสื่อสาร เช่น สื่อเพื่อสันติภาพ การสื่อสารเพื่อสันติภาพ อัตลักษณ์และความเป็นอื่น เป็นต้น ส่วนตัวแปรที่ยังไม่มีการศึกษา ได้แก่ การควบคุม และแนวโน้มในอนาคต

แม้การแสวงหาความรู้ทางการสื่อสารในปัจจุบันนั้นสามารถใช้ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ ทว่างานวิจัยด้านการสื่อสารในประเทศไทยที่ศึกษาสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ 10 ปีไฟได้ ยังจำกัดอยู่ในส่วนการวิจัยเชิงปริมาณทางด้านการสำรวจ (Survey) และการวิเคราะห์สาร (Content Analysis) หรือการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ หรือการวิจัยแบบผสมผสานวิธีทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพในรูปแบบข้างต้น แต่ยังขาดการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณในการทำนายและวิเคราะห์แนวโน้มโดยการใส่สถิติขั้นสูง ตลอดจนระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณา การวิจัยโดยวิธีการสังเกต หรือการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยด้านการสื่อสารสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้เติบโตขึ้นอย่างชัดเจนภายหลังการเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบเมื่อปี 2547 มหาวิทยาลัยที่เปิดสอนหลักสูตรนิเทศศาสตร์/วารสารศาสตร์/สื่อสารมวลชน/การสื่อสาร นักวิชาการต่างเล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมนี้ ทำให้มีงานวิจัยด้านการสื่อสาร ทั้งวิทยานิพนธ์ที่มาจากมหาวิทยาลัยในเขตกรุงเทพมหานครเป็นหลัก รวมถึงมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาค และรายงานวิจัยที่มาจากมหาวิทยาลัยในพื้นที่เกิดขึ้นจำนวนมาก ทั้งนี้ จากการสำรวจสถานะภาพองค์ความรู้ด้านการสื่อสารสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยพบว่า จุดพลิกผันของเหตุการณ์ความไม่สงบเป็นเงื่อนไขในการผลิตองค์ความรู้ด้านการสื่อสารสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยซึ่งเป็นผลมาจากการจัดการหรือการสร้างความเป็นจริงเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ของสื่อใน 2 ประเด็นหลัก ๆ ได้แก่ ความรุนแรง/ความขัดแย้ง และสันติภาพ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

1. การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ดังนั้น เพื่อให้ภาพสะท้อนงานวิจัยด้านการสื่อสารที่ศึกษาสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้คมชัดมากขึ้น สามารถศึกษาเนื้อหา (Content) หรือผลการวิจัยในเชิงคุณภาพ

อันจะนำไปสู่การวิเคราะห์องค์ความรู้และกระบวนการพัฒนารวบรวมการวิจัยในมิติที่กว้างขึ้น นอกจากนี้การศึกษาสถานภาพของงานวิจัยด้านการสื่อสารจำเป็นต้องมีการศึกษาต่อเนื่อง/ภาคต่อ โดยเฉพาะภายหลังปี 2556 อันเป็นช่วงเวลาที่ยังสถานการณ์ความไม่สงบกำลังล้นเกินกว่าหนึ่งทศวรรษ

2. เป็นที่น่าสังเกตว่านับจากปี 2547 ที่เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้น สื่อภาพยนตร์ยังไม่เคยถูกหยิบยกเป็นเครื่องมือหรือเป็นประเด็นในการศึกษาวิจัย ซึ่งภาพยนตร์นับเป็นสื่อที่มีความน่าสนใจสื่อหนึ่งที่เหมาะสมสำหรับการค้นหาความหมาย/การตีความผ่านแนวคิดต่าง ๆ โดยเฉพาะในสาขาวิชานิติศาสตร์/สื่อสารมวลชน นอกจากนี้องค์ความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ยังมีการเผยแพร่ออกมาในรูปแบบอื่น ๆ อาทิ บทความในวารสาร บทความ/คอลัมน์ในหนังสือพิมพ์ เอกสารประกอบการ ยังไม่มีการศึกษาวิจัยเอกสารดังกล่าว

3. ผู้วิจัยจำกัดขอบเขตการสืบค้นงานวิจัยกลุ่มฐานข้อมูลห้องสมุดมหาวิทยาลัยจำนวน 6 แห่ง และฐานข้อมูลออนไลน์ 3 แห่ง ทั้งนี้ นักวิจัยสามารถขยายขอบเขตการสืบค้นงานวิจัยให้กว้างขวางมากขึ้น เช่น สถาบันการศึกษาของไทยทุกสถาบัน ตลอดจนงานวิจัยต่างประเทศที่ศึกษาสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ในมิติการสื่อสาร ซึ่งจะช่วยให้สะท้อนองค์ความรู้งานวิจัยด้านการสื่อสารสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้ชัดเจนและรอบด้านมากยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณงานวิจัยทุกชิ้นที่ช่วยกันทำให้แวดวงวิชาการด้านนิติศาสตร์วารสารศาสตร์ สื่อสารมวลชน และการสื่อสารต้นตอต่อปรากฏการณ์ทางสังคม โดยเฉพาะสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย รวมถึงงานวิจัยของแพรว ศรีศักดิ์ดำเกิง ที่ทำให้ผู้วิจัยเกิดแนวคิดในการศึกษาสถานภาพองค์ความรู้ด้านการสื่อสารอันเป็นศาสตร์ใกล้เคียงที่สามารถปรับใช้กับชีวิต ชุมชน และสังคม

เอกสารอ้างอิง

- [1] ไม่นายพล ธรเวช. (2558). “สถานภาพของการวิจัยเชิงปริมาณในการแสวงหาความรู้ทางการสื่อสาร”, วารสารศาสตร์ ฉบับ “Seeing Is Believing?”. 8(3), 103-122.
- [2] ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (มีนาคม, 2555). “ตำรวจพัวพันการหายตัวของนายหะยี สุลหลง”, ใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บรรณาธิการ). กาลานุกรมสยามประเทศไทย 2485-2554. 60. กรุงเทพฯ : โฟสต์ พับลิชชิง.

- [3] แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง. (2551). “ความรู้เรื่องจังหวัดชายแดนภาคใต้ของสังคมไทยในรอบ 26 ปี”, ใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (บรรณาธิการ). **แผ่นดินจินตนาการ**. 108-170. กรุงเทพฯ : มติชน.
- [4] แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง. (2552). “องค์ความรู้เกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ท่ามกลางสถานการณ์ความรุนแรง (พ.ศ. 2543-2550)”, ใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (บรรณาธิการ). **ศึกษาความรุนแรงภาคใต้: บริบททางนโยบาย ความรู้ การรับรู้ รายงานการศึกษาความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้**. 69-182. กรุงเทพฯ : ศูนย์ข่าวสารสันติภาพ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- [5] ศรีสมภพ จิตรภิมรย์ศรี. (2549). “ทศวรรษแห่งพัฒนาการความรุนแรงในจังหวัดชายแดนใต้: ปฏิกริยาถูกใช้ในการต่อต้านและการตอบโต้ของรัฐ”, ในคณะกรรมการจัดการประชุมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ในส่วนภูมิภาค ประจำปี 2548 (ภาคใต้) คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (บรรณาธิการ). **การสร้างความสมานฉันท์และร่วมกันฟื้นฟูท้องถิ่นภาคใต้**. 59-67. สงขลา : มาสเตอร์พีช แอนด์ โคเรเซอร์.
- [6] ทีมข่าวอิศรา. (2557). **เจาะสถิติ 10 ด้านในวาระ 10 ปีไฟใต้ 10 ปีปล้นปืน**. สืบค้นเมื่อ 30 มกราคม 2557, จาก <http://www.isranews.org/south-news/stat-history/item/26389-10subjects.html>.
- [7] อาคม พงศ์พรหม. (2547). **เจตคติของสื่อมวลชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีต่อโครงการทักษิณพัฒนา**. ภาคนิพนธ์มหาบัณฑิต คณะพัฒนาสังคม. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- [8] ศรีณย์ วงศ์จิตร. (2555). **จินตนาการปลายด้ามขวาน: อ่าน “ภูมิศาสตร์ในจินตนาการ” ผ่านนวนิยายจังหวัดชายแดนภาคใต้**. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- [9] ชนิกันต์ ไสยเกื้อ. (2555). **การสื่อสารการเมืองผ่านหนังสือเล่มว่าด้วยปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้: กรณีศึกษาในห้วงเวลาปี 2547-2553**. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สื่อสารการเมือง). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกริก.
- [10] อัมพร หมดเต็น. (2548). **เสียงสะท้อนจากแดนใต้ เมื่อความรุนแรงเขย่าบ้านเกิด**. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- [11] **โครงการกลไกสื่อมวลชนศึกษาเพื่อสุขภาวะ มุลินิธีสื่อมวลชนศึกษา**. (2548). **รายงานผลการศึกษา ภาพตัวแทนและความสมดุลในรายการโทรทัศน์กับบทบาทในการสร้างความสมานฉันท์ในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ : โครงการศึกษาและเผยแพร่สื่อเพื่อสุขภาวะของสังคม.

- [12] Hall, S. (2013). *Representation: Cultural representations and signifiy Practices*. London : Sage.
- [13] เสริมศิริ นิลดำ. (2550). *ผู้นำข่าวในภาวะวิกฤตทางสังคม*. วิทยานิพนธ์ ปรัชญา ดุษฎีบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [14] กัลยาณี กาญจนธานี. (2547). *การรายงานข่าวโทรทัศน์เหตุการณ์ปล้นคลังอาวุธ หน่วยทักษิณพัฒนา ระหว่างวันที่ 28 เมษายน – 5 พฤษภาคม 2546*. วิทยานิพนธ์ นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [15] อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ และคณะ. (2549). *การนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนต่อ เหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้*. รายงานวิจัย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [16] นูวรรณ ทับเที่ยง. (2550). *ผลกระทบของการสื่อสารมวลชน: ทักษะคติของ ประชาชนในเขตสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อการนำเสนอข่าวเหตุการณ์ ความไม่สงบ*. รายงานวิจัย คณะวิทยาการสื่อสาร. ปัตตานี : มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์.
- [17] ยุคลธร บริสุทธิ์. (2553). *กระบวนการหาข่าวของนักข่าวสังกัดสถานีโทรทัศน์ โมเดิร์นไนน์ กรณีเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประเทศไทย*. การค้นคว้าอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- [18] พิสิฐ ประเสริฐศรี. (2554). *การวิเคราะห์เนื้อหาและวาทกรรมข่าวเหตุการณ์ ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนใต้ของหนังสือพิมพ์ส่วนกลางและ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น*. วิทยานิพนธ์ ปรัชญา ดุษฎีบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- [19] ดวงกมล เทวพิทักษ์. (2555). *การวางกรอบเนื้อหาข่าวของสื่อเกี่ยวกับความรุนแรงจากความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย*. วิทยานิพนธ์ นิเทศศาสตรดุษฎีบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- [20] Soja, E.W. (1996). *Thirdspace: Journey to Los Angeles and Other Real-and-imagined Places*. Oxford : Blackwell.
- [21] สมสุข หินนิมาน. (2558). *อ่านทีวี: การเมืองวัฒนธรรมในจอโทรทัศน์*. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.

- [22] ภาณุเบศร์ มหาเรือนขวัญ. (2550). การสร้างความจริงเรื่อง “แบ่งแยกดินแดน” สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในหนังสือพิมพ์. วิทยานิพนธ์ วารสารศาสตร์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- [23] สมัชชา นิลปัทม์. (2549). การถอดรหัสของผู้รับสารต่อการเสนอข่าวของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยกรณีกรีโอเซและตากใบ. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [24] กาญจนา แก้วเทพ. (2545). เมื่อสื่อส่องและสร้างวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : ศาลาแดง.
- [25] กาญจนา แก้วเทพ (บรรณาธิการ). (2530). สื่อในสันติภาพ. กรุงเทพฯ : วิกตอรีเพาเวอร์พอยท์.
- [26] กาญจนา แก้วเทพ. (2557). ศาสตร์และสื่อและวัฒนธรรมศึกษา. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.